

TOHTORI KASURISEN MALLI

Alkoholin tuotannosta, kaupasta ja kulutuksesta on monenlaista hyötyä ja haittaa. Alkon talousjohtaja Veikko Kasurinen on väitöskirjassaan kehitellyt ja täydentänyt malliaan, jolla voidaan arvioida sellaisia alkoholin yhteiskunnallisia vaikutuksia, jotka ovat muunnettavissa markkamääräisiksi luvuiksi. Mallin perusteella laskettuna alkoholin tuottamat julkiset tulot ovat Suomessa selvästi suuremmat kuin menot.

Mallin toisena päätuloksena on yrityksen tulon jakamisen vaikutuksia tarkasteleva systematiikka. Tutkimuksen toisessa mittaamiskokeilussa arvioitiin Alkon tulonjakovaikutuksia ja niiden muutoksia eri sidosryhmien kesken vuosina 1980, 1985 ja 1989. Jaettavissa olevasta tulosta julkiselle vallalle kohdistui kaikkina vuosina noin 90 prosenttia.

Kasurinen ei kuitenkaan pidä malliaan mitenkään valmiina ja lopullisena. Yhteiskunnallista laskentointia on hänen mielestään syytä kehittää monitieteiseen suuntaan, kattamaan myös alkoholin inhimilliset ja ympäristövaikutukset. Yritysten ympäristövaiku-

tusten arviointi, green accounting, onkin nopeasti kasvavan kiinnostuksen kohteena.

Kasurisen väitöskirja tarkastettiin Tampereen yliopistossa syyskuussa kauppatieteiden tohtorin tutkintoa varten. Samalla tohtorit menivät niukkaan 4–3 johtoon Alkon johtokunnassa.

MITÄ YHTEISKUNNALLINEN LASKENTATOIMI ON?

Väitöskirjasi määritelmän mukaan yrityksen yhteiskunnallisten vaikutusten arviointi on ”yrityksen laskentatoimen laajennus, joka yhteiskunnallisen vastuukäsitteen mukaisesti luokittelee, mittaa, analysoi ja raportoi yrityksen toimintaan liittyviä taloudellisia ja muita yhteiskunnallisia vaikutuksia kvalitatiivisessa tai kvantitatiivisessa muodossa”. Mitä uutta tässä on perinteiseen laskentatoimeen verrattuna?

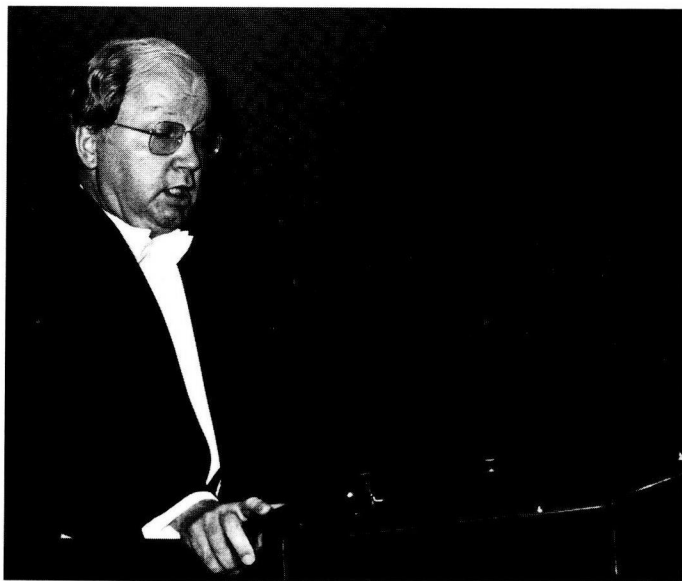
– Ensinnäkin ”laskentatoimi” on hämmästyttävän vanhaa. Aluksi se oli ”yritysten” hyötyjen ja haittojen listaamisesta ilman numeroita. Varsinaisen harppaus oli erään munkin

500 vuotta sitten kehittämä kahdenkertaisen kirjanpidon teoria, joka on perustaltaan edelleen voimassa. Siitä pitäen laskentatoimi on jakautunut kahtia: toisaalta verotuksen ja voitonjaon pohjaksi ja viranomaisia varten tehdyksi ja toisaalta oman päätöksenteon pohjana toimivaksi sisäiseksi laskennaksi.

– Perinteinen laskentatoimi on ollut siis yrityksen sisällä olevien asioiden miettimistä tulojen ja menojen muodossa. Yhteiskunnallisten vaikutusten arviointi on saman näkökulman laventamista yrityksen sisältä koko yhteiskunnan tasolle.

– Kaikenlaisia ajatuksia tähän suuntaan on ollut iät ja ajat, mutta varsinaisesti käytännön tasolla päästiin vauhtiin vasta 70-luvun alussa, aluksi USA:ssa, josta kaikki niin hyvät kuin huonotkin keksinnöt yleensä ovat peräisin. Kansantaloutiede on tietysti pitkään tarkastellut yritysryhmien käyttäytymistä markkinoilla, mutta tämä näkökulma lähtee yhden yrityksen vaikutusten tarkastelusta.

– Alkusysäys taisi olla siinä, että silloin voimallaitokset ja -yhtiöt olivat tulilinjalla. Ensimmäiset sovellutukset olivat aika tarkoitushakuisia: halut-

Kuva: Kalervo Koski

tiin kertoa, kuinka positiivisia vaikutukset olivat. Jos negatiivisia vaikutuksia oli, niitä ei aina "muistettu" raportoida.

– Toisaalla teoreetikot lähtivät kehittämään hienoja utopistisia kokonaismalleja. Ne taas eivät johtaneet kunnon tuloksiin, koska ne olivat "liian" hienoja. 70-luvulla käytettävissä olivat toisaalta nämä utopistiset mallit ja toisaalta hyvin yksinkertaiset käytännön raportointitavat. Silti ihmeellisen nopeasti muutamissa maissa päättäjät alkoivat vaatia pakolliseksi tällaista yrityskohtaista raportointia ja muutamissa maissa saivatkin tahtonsa läpi. Jos tehdään laki asiasta, jota ei kunnolla hallita ja osata, se on varmin tapa tappaa tällaisen asian edelleenkehittely. Vähitellen koko asia sitten hautautuiinkin.

– Oman väitöskirjani lähtökohta olikin saada aikaan kohdeyritykselle eli Alkolle teo-

reettisesti perusteltu, mutta käytännössä mittaamiskelpoinen raportointiratkaisu.

PERIAATTEELLINEN VÄITTELY

Aloitit oman mallisi kehittelyn juuri 70-luvulla. Projektin aloitukseen liittyi tiukka periaatteellinen keskustelu?

– Koko projektin käynnistyi siksi, että silloinen parlamentaarinen alkoholikomitea halusi kansainvälisten esimerkkien mukaisesti tehdä myös Suomen alkoholihaitoista ja hyödyistä laskelman. Silloin osa Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkijoista oli sitä mieltä, ettei tällaista laskelmaa voi tehdä ja vaikka voisikin, se olisi joka tapauksessa niin puutteellinen, ettei siitä olisi mitään hyötyä. Alko oli kuitenkin sitä mieltä, että kokeilla kannattaa, ja minä

sain sen homman tehtäväkseni.

– Ainoa tavoite oli silloin se, että tehdään se laskelma ja katsotaan, millä olettamuksilla ja rajauksilla se on toteutettavissa. Sen jälkeen arvioidaan, mitä sovellutuskelpoisuutta sillä voisi olla. Projektin avulla saatiinkin sitten aivan järkeviä tuloksia, jotka olivat vertailukelpoisia ulkomaisen aineiston kanssa, kun otettiin huomioon kulutuserot ja taustarakenteet.

– Luulen, etteivät laitoksen tutkijat enää ole samaa mieltä. Silloin väittelyyn liittyi jonkinlainen väärinkäsitys tai arvovaltakuvio tai mikä lie. Sosiologit epäilivät, että jos taloustieteilijä tekee tällaisen tarkastelun, niin siinä jotenkin väistämättä astutaan pyhien arvojen päälle. Mutta eihän taloudellisen näkökulman käyttöönotto voi olla sosiaali- ja alkoholipoliittisilta tarkastelukulmilta mitenkään pois tai niille vastakkainen.

– Kun tutkijat ovat nyt käytännössä nähneet, ettei näitä laskelmia ole käytetty väärin eli Alkon sosiaalisia tavoitteita vastaan, suhtautumistapa on käsittäakseni muuttunut. On havaittu, että tämä voi olla hedelmällinen lisä entisiin näkökulmiin. Rahalla on aina merkityksensä, joskaan pelkästään siihen tukeutuen ei kaikkia päätöksiä pidä tehdä.

JULKISIA TULOJA MENOJA ENEMMÄN

Mallissasi otit mukaan kaikki alkoholitaloudessa liikkuvat, markkamääräisiksi muunnettavat tulot (esim. valtion verot ja palkkatulot) sekä menot (esim. terveys-, sosiaali- ja järjestys-

kustannukset). Mikä oli tulos?

– Arvioni mukaan tulokertymä ylitti tutkimusajankohtana – ja myös nykyisin – selvästi haittojen hoidosta aiheutuvat menot.

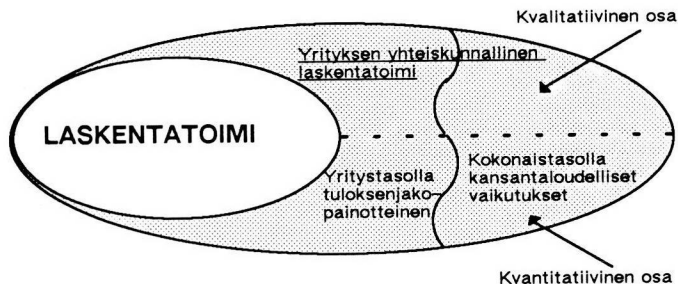
– Mallin huono puoli on se, että siinä alkoholia tarkastellaan kuten mitä tahansa hyödykettä. Lisäksihän on suuri joukko sellaisia inhimillisiä kärsimyksiä, joita ei voida rahassa arvioida.

– Silti mallilla on merkitystä ja sovellutusarvoa. Sitä on mahdollista käyttää apuna esimerkiksi alkoholiverotuksen tasoa määritettäessä. Alkoholiverotuksen pitäisi tuottaa valtiolle vähintään sen verran kuin laskettavissa olevia haittakustannuksia on – muutenhan alkoholipolitiikassa ei oikein ole mieltä. Nykyisen mallin avulla on siis arvioitavissa verotuksen eräänlainen minimitaso.

– Kun alkuperäinen projekti aikanaan valmistui, pidin selvänä, ettei syntynyt malli missään nimessä ole valmis ja lopullinen. Kuvittelin, että sen pohjalta lähtisi edelleenkehittely nopeasti liikkelle, mutta sen jälkeen Suomessa ei ole tehty mitään vastaavaa.

– Alkoholin sosiaaliset vaikutukset pitäisi nimittäin jollakin tavalla myös arvioida. Inhimilliset kärsimykset olisi jatkossa saatava jollakin tavalla sisänsä tällaiseen vaikutusmalliin. Jos yhteiskunnallista laskentatoimintaa ylipäänsä todella halutaan kehittää eteenpäin, on muistettava, että on kyse monitieteisistä ongelmista. Mikään tieteenala tai tutkimuslohko ei pysty niitä yksin ratkomaan.

– Siksi pitäisi saada aikaan

Kaavio. Laskentatoimen ja yrityksen yhteiskunnallisen laskentatoimen suhde

tieteidenvälisiä tarkasteluja. Käsittääkseni alkoholin osalta näin on tapahtumassakin, ja se on hyvä.

GREEN ACCOUNTING

– En tiedä, johtuuko näistä talouden kriiseistä vai mistä, mutta kysymys yhteiskunnallisten vaikutusten arvioinnista on taas pulpahtanut pintaan. Monet lentoyhtiöt ovat innostuneet tekemään yhteiskunnallisia tilinpäätöksiä, kuten niitä kutsutaan. Esimerkiksi Swissair on juuri julkaissut sellaisen. Omaan malliini verrattuna se on aika yksinkertainen, on vain listattu erilaisia volyymitietoja siitä, kuinka paljon tulee jätettä ja kuinka paljon kuljetussuoritteita. Mutta Swissair on hyvin ylpäänä kertonut julkisuuteen, että tällainen tilinpäätös on tehty.

– Keskeinen termi on nykyisin green accounting, yrityksen ympäristövaikutusten arviointi. Harvalla käy niin hyvä tuuri kuin minulla, että kun tutkimusta tekee 15 vuotta ja saa sen valmiiksi, se osuu alueen uuteen nousuun. Tässä välissä kymmeneen vuoteen ei tapah-

tunut mitään.

– Green accounting on ilman muuta lupaava suuntaus. Uskon siihen, mitä amerikkalaisissa tutkimuksissa on viime aikoina korostettu, nimittäin siihen, että yhteiskunnallisten vaikutusten arviointi on yritysjohdolle äärettömän hyvä oppimisprosessi. Sen avulla yrityksen toiminta pystytään suhteuttamaan ympäristöön toisella tavalla kuin aikaisemmin.

– Kaikille yrityksille pakolliseen raportointiin ei pitäisi minusta kuitenkaan mennä. Tällaiset arvioinnit eivät kuulu nyrkkipajoille, vaan ainoastaan isoille yrityksille. Edustan sitä kantaa, että tässä suhteessa pitäisi mieluummin kannustaa kuin pakottaa. Kansalaisyhteiskunta pitäisi vaatia yrityksiltä tietoja ja sitä kautta kannustaa ne tähän alhaaltapäin. Lakisääteisesti tehty informaatio on aina huonoa, koska se tehdään mahdollisimman vähällä vaivalla pakon edessä.

– Yritykset tekevät myös ison virheen, jos ne kuvittelevat, että raportointia voisi tehdä kertomalla vain positiivisia asioita. Sellainen asenne tietysti tappaa uskon tällaisen puuhan merkitykseen kokonaan.

Väitöskirjasi jälkeen tohtorit saivat enemmistön Alkon johtokunnassa. Onko yritysjohtajan hyvä olla tohtori?

– Kyllä niinkin voi ajatella. Teoreettisen työn avulla pystyy

irtautumaan ja etääntymään välittömästä toimintaympäristöstä ja työruutiineista ja pystyy sitten jatkossa ehkä paremmin arvioimaan yrityksensä toimintaa ja näkemään uusia mahdollisuuksia. Varsin positiivisesti lähimmät työtoverit ovat tähän outoon harrastukseeni suhtau-

tuneetkin.

– Mutta kyllä se lopulta niin on, että itsestä tässä on otettu mitta. Oli vain pakko katsoa, osaanko ja kykenenkö minä. Ja kai sitä jotain osasi, jos vasta-väittäjää on uskominen.

MATTI VIRTANEN

ÄLÄ PERKELEEN RAHIKAINEN MENE

Aluksi syntyy vaikutelma siitä, että kysymys todella on päiväkirjasta, joukosta enemmän tai vähemmän erillisiä, aikaan si-dottuja havaintoja, jotka pysy-vät kasassa paitsi ajankohtai-suutensa myös Eskolan hyvän kirjoitustaidon ansiosta. Tästä ei kuitenkaan ole – oman tul-kintani mukaan – kysymys. Kysymys on paljon enemmäs-tä. Kysymys on erittäin va-kavasta sosiaalitutkimuksen etiikkaan, substanssiin ja itse-ymmärrykseen liittyvästä pu-heenvuorosta, jossa Eskola nostaa esille sellaisia kysy-myksiä, joista usein ei tohdi-ta kirjoittaa eikä edes puhua.

Eskola lähtee liikkeelle Per-sianlahden sodasta, kulkee kuolemanpelkojensa kautta selittämään loppujen lopuksi omaa oidipaalista pettymys-tään – sitä kuinka äiti on hänet pettänyt – ja päätyy tältä poh-jalta ”isän viitoittamalle tiel-le”. Tällä tiellä nousee tär-keäksi ”maailman kolme kie-lellinen ja kulttuurinen järjes-

tys, kaikki nämä ’saa’ ja ’ei saa’, ’puettava’ ja ’mentävä nukku-maan’, ’terveellistä’ ja ’epäter-veellistä’ ”. Tätä kautta Eskola itse asiassa selittää lukijalle, miksi hän alkoi harjoittaa sosi-aalitieteitä, mistä hän innostui (aivan uskomaton, itsevarmat isät kappaleiksi repivä Bene-dict-sitaatti, s. 42). Teoksensa draamallisena huippuna Esko-la päätyy selittämään sitä, kuinka hän siis yrittää voittaa kuoleman kirjoittamalla jon-kinlaista järjestystä tähän Nii-niluodon kolmanteen maail-maan, yhdessä muiden kanssa.

Tällaisen tulkinnan avulla on ainakin mahdollista ymmär-tää sitä, miksi ja miltä perus-talta Eskola arvostelee ja ironi-soi toisia sosiaalitieteilijöitä ja sosiaalista muodikkua. Ironian kohteena on milloin Arto Noro, joka ”tulee kummallises-sa asussaan heittämään onkea Tammerkoskeen” (s. 90), mil-loin Jörn Donner, joka (Esko-lan mukaan) tuntee kauhua kaikkea sellaista kohtaan, mitä

hän kutsuu nimellä ”Bad Eng-lish” (s. 92), tai jopa Lenita Airisto ja ”pölyiset kengät, joi-hin LA on fetisoitunut kuin naapurin Kusti naisten alus-housuihin” (s. 92–93). Nämä rinnastuvat Eskolan silmissä American Psycho -teoksen kir-joitajaan Patric Batemaniin, joka käyttää vain ”yhtä laaduk-kaita merkkituotteita kuin Arto Noron kalastusvälineet”: ”– Patric sattuu olemaan Toshiba-televisionsa eteen polvistunee-na syömässä räakkäämänsä ty-tön aivoja; tärkeintä on, ettei miellyttävässä sankarissamme mikään viesti inhottavasta asi-asta nimeltä Bad English” (s. 93).

Eskola kantaa ”junttiuttaan” ylpeästi, kunnialla. Eskola ym-märtää sosiaalitieteellisen tut-kimuksen silältä opitun järjes-tyksen, varhaisen oidipaalisien ratkaisun kautta. Tällä on selvä substantiaaalinen seuraus: Es-kola irvailee nimenomaan yk-silöitymisteemalla ja sen kan-nattajien habituksella (kysy-